

דברי תורה מאת
רבי מנחם מנדל
פומרינץ שליט"א
(רעזא דרעזין)
פרשת עקב תש"פ
ביהמ"ד באר ישראל

גיליון מ"א
פרשת עקב
תשפ"ז

ארבע פרשיות שבתפילין

ב' בחזמש שמזות זכ' במשנה תורה ♦ ט"ט בכפתי ופת באפריקי

ייכנס תלמיד אצל רבו

הסתיימו ימי ראש השנה, וחודש תשרי חלף הלך לו. גזירה עבדא דבטלה, ובמשך הזמן נשמעו תפילותיהן של ישראל, ושוב היו יכולים להלך ברחובה של עיר כשמראה יהודי נסוך על פניהם ועל מלבושיהם. וגם אותו יהודי שב למקום מגוריו בארץ פולין.

מזה זמן לא זכה להיכנס אצל רבו הרה"ק בעל החידושי הרי"ם זיע"א, ומכיון שכך החליט לנסוע לחצר הקודש בוורשה.

לכשנכנס, התעניין החידושי הרי"ם אצל תלמידו, במה דיבר הרבי מדז'יקוב באותם ימים, ואלו דברי תורה שמע מפי קדשו. והחסידי אמר לרבו את שלל הרמזים שאמר הרבי על תיבת 'ראדיש', כפי שהיה אצור בזכרונו.

ואמנם, לא העיר החסיד כלום על הדברים שהשמיע, אך כנראה נשמעת היתה בקולו נימת זלזול ברעיונות חסידיים אלו, או שמא ידע על כך החידושי הרי"ם ברוח קדשו.

נדולים דברי חכמים

שמע הרבי ואמר לו בחומרה: "אם מלעיג אתה על חידושי תורה אלו, דע לך כי מזלזל הנך גם בתפילין שאתה מניח בכל יום".

השתומם החסיד מאוד למשמע הדברים, ולא הבין מה ענין זה אצל זה. האם חלילה ראו עיניו הצופיות של רבו איזה פגם בתפילין. אולם החידושי הרי"ם המשיך מיד וביאר לו את דבריו, ואמר כך: "הלא מנין אנו יודעים את מנין ארבע פרשיות - ידוע כי דרשו חז"ל כן (סנהדרין ד:) מתיבת (דברים יט) 'לטטפת', ואמרו כי חלוקה היא לשתיים, כאילו נכתב טט - פת, שכן 'טט' במקום ששמו 'כתפ' - פירוש 'שתיים', וכן 'פת' באפריקי - שתיים. ושתיים ועוד שתיים הם ארבע".

וכאן פנה החידושי הרי"ם אל החסיד ושאלו: "וכי מתגורר אתה באפריקה, או שמע ביקרת פעם ב'כתפ', והשתמשת בשמות אלו 'שתיים'. ואם לא, מה תכלית רמזים אלו בעבורך. הלא אפילו בתיבת 'טוטפות' אינך משתמש בלשון הדיבור, ומנין לך כי הכוונה לארבעת הבתים. אלא, מכאן אתה למד כי מאחר ונקרא דבר כך בשמו במקום מן המקומות, די בזה כדי לפרש תיבה אחת מן התורה שבכתב, וללמוד מזה גופי תורה ממש. אם כן הוא הדין בתיבת 'ראדיש', שייכול הרבי מדז'יקוב למצוא בה רמזים, אף שאינה נוהגת אלא במקומו".

כל דבריהם נחלי אש

מעשה זה כתב הרה"ק בעל המנחת אלעזר ממונקאטש זיע"א בספרו 'דברי תורה' (מהדורא ב אות ז), ושם המשיך והאריך עד כמה יש להיזהר בגחלתן של צדיקים ובדרשותיהם, כאשר נותנים רמזים לשבח בכל דבר ודבר.

שלא שינו את לבושם

גדולה ויקרה היא מצות תפילין, ומאז ומעולם מסרו ישראל נפשם על קיומה. בה נראה לעיני כל עמי הארץ יחודם של ישראל, ובה הם מייחדים שמו יתברך, וקושרים עצמם אליו בקשר של קיימא. בקדושה ובטהרה שומרים את התפילין, וזוכים לעז וגבורה.

נפתח במעשה, אשר התרחש במדינת פולין, בזמן שגזרה מלכות הרשעה את גזירת המלבושים הנודעת לשימצה, והיו שוטרי המדינה עומדים בצידי דרכים ואורבים ליהודים כדי לקצוץ את זקניהם ופאותיהם רח"ל.

באותה תקופה קשה, החליט אחד מחסידי פולין כי מה לו ולצורה זו, ולשם מה עליו לשבת במקום סכנה, ולחשוש בכל פעם שיוצא מן הבית שמא יתנכלו לו הפעם. למה יאלץ לשלם קנסות, או גרוע מכך, לשבת בבית סוהר. מוטב לו שיברח מארץ הגזירה עד יעבור זעם.

וממחשבה למעשה, נסע האיש לעיר דז'יקוב שבדרום מזרח פולין, אשר היתה סמוכה לגבול, ושם לא חלה הסכנה. בעיר זו חי ופעל הרה"ק רבי אלעזר מדז'יקוב זיע"א, בנו של הרה"ק רבי נפתלי מראפשיץ זיע"א, ואבי הרה"ק בעל האמרי נועם מדז'יקוב זיע"א.

פרפראות לחכמה

היו אלה ימי חודש אלול, וככל שאר בני ישראל התכונן גם יהודי זה לימי הרחמים, והכין עצמו לשהות בחצר הקודש בדז'יקוב בצילו של צדיק.

אתו ובאו ימי ראש השנה, והתפילות והסעודות התנהלו באווירה חסידיית מיוחדת, בחמימות ובהתלהבות, והרבי ר' אלעזר ערך את שולחנו ברמה. מנהג היה בדז'יקוב, כי בימי ראש השנה היו מגישים אל השולחן חלות עגולות מיוחדות, ושמן 'ראדיש' בלשון המדינה, שלא כחלות הארוכות שהיו מביאים בשאר ימות השנה, וכפי שנוהגים גם בימינו בהרבה מבתי ישראל. ואחר שאכל מהן הרבי, החל לומר כמה מיני רמזים ופרפראות על שמן של החלות, והרבה גימטריאות שכולן היו על השם 'ראדיש'.

הרהור הלכ

החסיד עמד שם יחד עם שאר החסידים, וכמובן לא ההין להוציא מילה אחת מפיו על הדבר, אולם בליבו חלפה לה מחשבת פליאה, כי הנה תיבת 'ראדיש' אינה בלשון הקודש ואף לא בלשון ארמי, ואינה מצויה לא בתורה שבכתב ולא בתורה שבעל פה, כי אם בלשון פולין, ואם כן מה שייך לרמוז בה משמעויות עמוקות. ובפרט העלה על ליבו, שהרי גם במקומו מצויות חלות כגון אלו, ושם אין קורין אותן 'ראדיש' כלל, כי אם 'קיייליכקע', ואם כן לכאורה גם הרמזים אינם תופסים לפי זה.

ואנו נעסוק במאמר זה בעז"ה ברמזים שיש בטוטפות, טט בכתפי ופת באפריקי, בדברים המיוסדים על דברי הספה"ק אמרי נועם להרה"ק רבי מאיר מדז'יקוב זיע"א, בנו של רבי אלעזר מדז'יקוב, אשר גם בהם נוכל לשמוע גימטריאות ורמזים נפלאים, ולהבין את הסוד הגנוז בחשבון המופלא שאמרו חז"ל.

ואכן הדברים צריכים ביאור רב, מפני מה נטלו חז"ל את תיבת 'טוטפות' והורידה ללשונות העמים. ומדוע נלמד הלכות תפילין מן האפריקיים ומן הכתיפיים.

ארבע פרשיות שבתפילין

כדי לעמוד על סוד הדברים, עלינו להתבונן ולדקדק בפרשיות התפילין האמורות בתורה.

ארבע פרשיות יש לכתוב בתפילין, אלא שבתפילין של יד כולן מחוברות בקלף אחד ונתונות בבית אחד, ואילו בתפילין של ראש חלוקות הן כל פרשיה בפני עצמה, ונתונה בבית בפני עצמה.

הפרשה האחרונה שבתפילין היא פרשת 'והיה אם שמוע', הכתובה בפרשתנו - פרשת עקב, ובה נאמר (דברים יא יח): "ושקטם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם וקשרתם אתם לאות על ידכם והיו לטוטפת בין עיניכם".

בדומה לזה נכתב בפרשה הקודמת לה, היא פרשת 'שמע ישראל' שבפרשתנו ואתחנן, אלא שבה נאמרו הדברים בלשון יחיד (שם ו ט), "וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפת בין עיניך".

שתי הפרשיות האחרות, סמוכות זו לזו בפרשת בא, ונאמרו תכף אחר יציאת מצרים. ראשונה היא 'קדש לך כל בכור', שבה נאמר (שמות יג ט): "והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורתך בפיך כי בידך חזקה הוצאך ממצרים". ומיד לאחריה באה פרשת 'והיה כי יביאך', ובה כתוב (שם פסוק טז): "והיה לאות על ידך ולטוטפת בין עיניך כי חזק יד הוציאנו ה' ממצרים". ונהגו לומר פרשיות אלו בכל יום בתפילה.

דקדוקי לשונות הפסוקים

אם נדקדק בארבעת הפרשיות כיצד הזכירה בהן התורה את הטוטפות, נמצא כי נאמרו בכל פסוק באופן אחר, ובוודאי אין הדבר אומר אלא דרשני.

הנה, בפרשת 'קדש' נאמר 'והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך'. 'והיה' - לשון יחיד הוא, ולכאורה על תפילין של יד הכתוב מדבר. ואמנם יתכן כי 'והיה' חוזר על הזכרון, שיהיה הזכרון לאות על היד ובין העינים, אך מכיון שנזכר הזכרון להדיא על תפילין של ראש - 'ולזכרון בין עיניך', משמע שלא כך הוא הפירוש.

וכן בפרשת 'והיה כי יביאך' שוב נאמר בלשון יחיד, 'והיה לאות על ידך ולטוטפת בין עיניך'. וגם כאן יש

בלל ה' שפת כל הארץ

אחר כל דברי ההקדמה הזאת נוכל לשוב ולדקדק בלשונות הפסוקים, ולעמוד על משמעותם. כי הנה, אפילו לפי הדעה שהניחו ישראל את אותן התפילין שמניחים אנו, סוף סוף הפרשיות עצמן נכתבו בתורה חלוקות, שתיים בחומש שמות ושתיים במשנה תורה, ויש להבין מה טעם עשה אלקים ככה.

תחילה נעמוד לבאר את ענין רמז ארבעת הבתים בלשונות האומות, טט בכתפי ופת באפריקי.

בענין זה כתב רבינו השל"ה הקדוש (של"ה מסכת פסחים, מצה עשירה דרוש שלישי א', אות שמ"א), שכשנברא העולם נברא בלשון הקודש (ראה רש"י בראשית ב כג), וכשחטאו בדור הפלגה בלל הקדוש ברוך הוא את כל הלשונות, אולם בכל אחת משבעים לשון נותרו כמה תיבות אשר מקורן מלשון הקודש. אם כן התיבות הללו שעמדו עליהן חז"ל ולמדון מלשון יווני או מלשון כתפי ואפריקי, במקורן בלשון הקודש היו, ונבללו בלשונות אלו. אך באמת חלה קדושת לשון הקודש על תיבות אלו, עם היותן עתה משמשות בלשונות הגויים.

בירור הקדושה במצות תפילין

והנה דברי השל"ה הקדוש ברור מיללו, אולם עדיין הניח לנו מקום להתגדר בו, כי סתם ולא פירש מפני מה לימדה התורה הקדושה דווקא פרט זה של מצות תפילין בתיבות שנבלעו בלשונות הגויים, וגם לא ביאר על שום מה אירע הדבר מלכתחילה, שבאו תיבות מלשון הקודש אל לשונות העמים ולא נודעו לנו כי אם מהן.

על כך כותב הרה"ק האמרי אמת זיע"א (שמות, בא תרפ"ז), כי מצות תפילין נתלתה במקומות אחרים, כדי להוציא את ניצוצות הקדושה מכל השבעים לשון שנתפזרו בהם ישראל.

והוסיף האמרי אמת לבאר כי זה סוד מה שדרשו חז"ל (ברכות ו.) את הפסוק (דברים כח י) "וְנָאָה כָּל עַמִּי הָאֶרֶץ כִּי שֵׁם ה' נִקְרָא עָלֶיךָ וְנָאָה מִמֶּךָ" על תפילין שבראש, כי 'עמי הארץ' אלו הן אומות העולם המביטים בתפילין ויש להם שייכות עימם על ידי לשונותיהם.

קבלת עול – זפריקת עול

דברים שורשיים בענין זה כתב בספה"ק השפת אמת (שמות, בא תר"ו), ויסודם על הפסוק שבפרשת 'קדש' (שמות יג ט) "וְהָיָה לָךְ לְאוֹת עַל יָדְךָ וּלְזִכְרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹכַחַת ה' בְּפִיךָ כִּי בְיָד חֻזָּק הוֹצָאָךְ ה' מִמִּצְרָיִם".

מבואר בזה הפסוק, כי תלה הקדוש ברוך הוא את קיום התורה והמצוות ביציאת מצרים. ובאמת זהו המכוון בדבריה הראשונה שבעשרת הדברות (שמות כ ב), "אֲנִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מִמִּצְרָיִם מִבְּיַד חֲזָקָה וּבְיָד נְטוּיָה". כי אי אפשר לזכות לתורה אלא ביציאה משעבוד הטבע והסטרא אחרא, שהוא שעבוד מצרים.

וכאן כותב השפת אמת את יסודו המפורסם, כי "מאן דכפות באחרא אינו יכול לקבל עול מלכות שמים" (ראה בזוהר הקדוש ח"ג דף קח,). שכן מי שעדיין אחוז ברשת של הסטרא אחרא, מונע הדבר ממנו את קבלת עבודת ה' בשלימות.

משום כך ניתנו לישראל ארבע פרשיות בתפילין, שתיים ראשונות – 'קדש' ו'והיה כי יביאך' – המורות על היציאה משעבוד מצרים, ועוד שתיים – 'שמע' ו'והיה אם שמוע', המורות על קבלת עול מלכות שמים ועול מצוות. והא בהא תליא.

משום כך חילקו חז"ל את מנין הפרשיות לשתיים, 'טט' בכתפי ו'פת' באפריקי, ורמז גדול רמזו בדבר, כי שתיים מן הפרשיות תועלתן בקבלת העול על כתפו של אדם, וזהו 'בכתפי', ושתיים אחרות לפרוק את עולו של הסטרא אחרא, וזהו 'באפריקי'.

כאשר אדם מניח תפילין למטה בארץ, מבקש הוא לפרוק מעליו את עול שעבוד הגוף, וכן כל שאר הכוחות החיצוניים השולטים בו לרע לו – אומות העולם והסטרא אחרא. על כן יש לו לקבל על עצמו

בדומה לזה כתב הראב"ן הירחי (בתשובה לחכמי אראגון, הובאה בגני ירושלים), שמצות תפילין תלויה בביאת ישראל לארץ.

ומפורש יותר כתב הרדב"ז (שו"ת רדב"ז חלק ו סימן ב' אלפים קמ"א), כי אנשי דור המדבר לא קיימו את כל הפרשיות שנאמרו במשנה תורה, הן בתוספות שנתחדשו על מצוות קיימות והן בפרשיות שכולן מחודשות. ולפי זה אכן לא היו להם בתפילין את פרשיות 'שמע' ו'והיה אם שמוע'.

ובפנים יפות (דברים כו יז) כתב: "ואולי לא היו יכולין לקיים מצות תפילין במדבר עד שנאמר להם בערבות מואב פרשת שמע ויהיה אם שמוע", היינו שלא היו מניחים תפילין כלל.

אם כן יש אומרים שלא הניחו ישראל תפילין כלל, ויש אומרים שהיו מניחים תפילין אחרות מן התפילין שבידינו.

ברם, המבי"ט עצמו תמה על דברים אלה בהמשך דבריו שם, כי איך יעלה על הדעת שאנשי דור המדבר הנקראים 'דור דעה' ולהם ניתנה תורה, לא יכלו לקיים מצות תפילין כראוי, ולא זו בלבד אלא שאף משה רבינו עצמו נכלל עמהם בזה. והלא ראינו עד כמה נצטער משה על שלא יכל לקיים את המצוות התלויות בארץ, ולשמן ביקש להיכנס לארץ ישראל, ולא שמענו שביקש לקיים מצות תפילין וקריאת שמע.

לכן מצד המבי"ט שם כי יתכן שקיימו משה וישראל את כל המצוות כבר מתחילה, אלא שעשו כן כפי שמצינו באבות הקדושים שקיימו את כל התורה עד שלא ניתנה. והזכיר בתוך דבריו את הקדמת הרמב"ן לספר דברים, שם כתב כי כל המצוות נאמרו

אם נדקדק בארבעת הפרשיות כיצד הזכירה בהן התורה את הטוטפות, נמצא כי נאמרו בכל פסוק באופן אחר, ובוודאי אין הדבר אומר אלא דרשני

לו למשה רבינו מסיני, אלא שעל חלקן לא נצטוו לאומרו לישראל עד שבאו לערבות מואב.

על כל פנים, הארכו הראשונים הרבה בנידון זה, האם קיימו ישראל בני דור המדבר את המצוות שנאמרו במשנה תורה, או שלכל הפחות משה רבינו ומנהיגי ישראל קיימום כדוגמת האבות הקדושים, או שמא לא קיימו אותן כלל.

האם חל שינוי בצורת התפילין

ובענין התפילין ישנה גם דעה אמצעית, כי באמת הניחו ישראל תפילין כבר משעה שיצאו ממצרים, אלא שהיו להם רק את שתי הפרשיות שנאמרו כבר – 'קדש' ו'והיה אם שמוע', ואילו את שתי הפרשיות האחרות – 'שמע' ו'והיה אם שמוע' – לא הניחו עד שנאמרו להם אחר ארבעים שנה. כך כתב ה'כלי חמדה' (פרשת דברים).

אמנם עדיין יש לדון גם לפי דעה זו לגבי התפילין עצמן, האם היו בהן ארבעה בתים ושנים מתוכם היו ריקים, או שגם צורת התפילין היתה אחרת, והיו בהן רק שני בתים.

ויתכן לומר כי משום כך הדגיש רש"י בפירושו בפרשת ואתנתן את הפירוש ש'טוטפות' הם 'טט' ו'פת', היינו כי גם בתחילה היו ארבעה בתים, אלא ששנים מהם לא היו ישראל יודעים מה ניחו בהם, עד שנתגלה להם הדבר במשנה תורה.

ועל כל פנים לפי דעה זו שבמדבר הניחו רק שתי פרשיות, מובן מפני מה הדגיש רש"י בפירושו את דרשת חז"ל 'טט בכתפי שתיים ופת באפריקי שתיים', כי למעלה באה תיבה אחת שפירושה 'ארבע', אלא, בדיוקא נחלקו לשתיים ועוד שתיים, שכן גם בסדר קיום המצוה בתחילה ניתנו שתי פרשיות ורק לאחר מכן עוד שתיים.

לדון אם 'והיה' חוזר הן על האות והן על הטוטפת, או שמא רק על התפילין של יד.

עוד דקדקו חז"ל (מנחות לו.) ממה שנאמר כאן 'דכה' ולא 'ידך', כי את התפילין יש להניח על היד הכהה – היא יד שמאל. וכאן נקראו התפילין של ראש לראשונה 'טוטפת', שלא כפרשת 'קדש' בה נאמר שיהיו 'לזכרון'.

גם במשנה תורה נתחדשו כמה דברים בפרשיות התפילין. בפרשת 'שמע' נזכר בפעם הראשונה 'וקשרתם', ללמד שצריכות קשירה, ובפרשת 'והיה אם שמוע' נאמר גם כאן 'וקשרתם', אלא שכאן נאמר בלשון רבים, 'וקשרתם אותם'.

גם עצם מה שנצטוו ישראל בתורה ארבע פעמים על מצות תפילין, יש בו ענין לענות בו, מלבד עצם מה שנלמדו מכאן ארבע פרשיות התפילין.

אם כן יש לנו להבין מה פשר כל השינויים הללו, בין לשון יחיד ללשון רבים, בין זכרון לטוטפות, ובין מה שנאמר על תפילין של יד או של ראש בלבד, לבין מה שנאמר על שתיהן יחד.

מה הן 'טוטפות'

והנה כבר הבאנו מה שדרשו חז"ל על תיבת 'טוטפות' שהוא מלשון 'שתיים' בכתפי ובאפריקי, והביא רש"י את דבריהם בפרשת בא (שמות יג טז), אולם מלבד זה הביא את פירושו של מנחם בן סרוק, שכתב כי מלשון הטפה – דיבור, כי כל הרואה את התפילין מדבר על נס יציאת מצרים.

לעומת זאת, בפרשת ואתנתן הביא רש"י רק את דברי חז"ל כי טט בכתפי שתיים ופת באפריקי שתיים. ויש להבין למה השמיט את פירושו של מנחם.

עוד יש לעמוד על מה שכתב רש"י שם כי 'וקשרתם לאות על ידך' אלו תפילין שבזרוע, ואילו 'והיו לטוטפות בין עיניך' הן תפילין שבראש. ולכאורה דברים פשוטים הם, ועוד, כי אם רצה רש"י צורך לפרשם מפני מה המתין עד פרשה שלישית.

מאימתי קיימו מצות תפילין

והנה, הדרך הקלה והפשוטה בביאור חילוקי הלשונות הללו, היתה לומר כי חלקן מה שנאמר לישראל מפי הגבורה מיד ביציאת מצרים, ממה שנאמר להם במשנה תורה מפי משה רבינו, אחר ארבעים שנה אקוט בדור. ואין לדמות את דור נוחלי הארץ לדור דעה.

אך באמת יש לידע כי אין הדברים פשוטים כל כך. כי הנה מצינו שכבר דנו רבותינו הראשונים כמה פרשיות היו בתפילין שהניחו ישראל בצאתם ממצרים: שהרי לכאורה פרשיות 'שמע' ו'והיה אם שמוע' לא ניתנו עד אחר ארבעים שנה, אם כן האם נאמר שהיו להם רק שתי פרשיות ושני בתים בתפילין.

אכן, בחידושי המיוחסים לרשב"א (מנחות לו.) איתא כי פשוט הדבר שגם פרשיות אלו שנאמרו לישראל בערבות מואב ונכתבו בספר דברים, ודאי נאמרו לישראל יחד עם שתי הפרשיות הראשונות, כי מאחר ונצטוו ישראל במצות תפילין כבר כשיצאו ממצרים, לא יעלה על הדעת שהניחו תפילין חסרות, ופשיטא שהיו תפיליהם געשות כתפילין שלנו.

בדומה לזה הוכיח הרה"ק האמרי אמת זיע"א במכתבי תורה.

מעתה לפי דעה זו עלינו ליתן את הדעת יותר על חילוקי הלשונות, ולא נוכל להסתפק בחילוק שבין קודם ארבעים שנה ולאחר ארבעים שנה.

ברם, עדיין יכולים אנו לומר, כי עצם מה שנכתבו פרשיות אלו במשנה תורה, מורה ובה כי שייכות הן יותר לכניסת בני ישראל לארץ.

לעומת דעה זו, המבי"ט בספרו 'בית אלקים' (שער היסודות פרק ל"ז) דן בהרחבה בענין זה, האם את כל המצוות שנתחדשו בערבות מואב ונאמרו במשנה תורה קיימו ישראל קודם לכן. ובתחילת דבריו כתב שם כי לכאורה בני דור המדבר לא היו קוראים קריאת שמע ולא הניחו תפילין, כיון שלא נאמרו להם פרשיות אלו.

אין שמאל למעלה

אך הנה באמת לא רק ביד אחת אנו עוסקים, כי אם בשתי ידים.

בשירת הים נאמר (שמות טו ז) "יִמִּינָהּ ה' נִאֲדָרְי בְּכַח יִמִּינָהּ ה' תִּרְעָץ אוֹיְבֵי". ואמרו בזהר הקדוש בפרשת בשלח (ח"ב דף טז.) כי אצל הקדוש ברוך הוא אין ימין ושמאל, כי השמאל גם הוא כלול בימין. ועוד אמרו שם כי ימינו של הקדוש ברוך הוא היא חסד, ממנו מתעורר הכל ובו כלול גם השמאל, כי רק אצל בני אדם יש ימין ושמאל, אולם אצל הקדוש ברוך הוא השמאל קשור בימין. וזהו ענין הרמת הידים בתפילה, ומה שמצינו במשה רבינו שהרים ידיו וגבר ישראל, וכן באהרן הכהן נאמר (ויקרא ט כב) "וַיִּשָּׂא אֶהָרֹן אֶת יָדָיו אֶל הָעָם וַיְבָרֶכֶם".

אלא שכאשר מרים הקדוש ברוך הוא את ידו למעלה ומסלק אותה מן העולם, אוי להם לתחתונים, כי אם הימין אינה פועלת את פעולתה, ניתן מקום לשמאל של הסטרא אחרא לבצע את זממה. ואמרו שם כי רבי שמעון כשהיה מגיע לפסוק זה היה בוכה, "הַשֵּׁיב אַחֲרֵי יְמִינוֹ" (איכה ב ג), וכי איך אפשר שהשיב הקדוש ברוך הוא את ימינו לאחור בזמן החורבן, אלא כוונת הדברים שהשמאל יורדת לפעול בעולם והימין נשארת במקום אחר, ודבר זה אירע בחורבן בית המקדש, שהשיב ה' ימינו אחור ואז פעלה הגבורה בכח השמאל. אמנם כאמור אצל הקדוש ברוך הוא גם החסד וגם הגבורה נקראות ימין, כי אצל בעל הרחמים הכל הוא רחמים.

שירי ידידות

ויש להוסיף עוד בזה מדברי הגמרא (מנחות נג.): "יבא ידיד בן ידיד ויבנה ידיד לידיד בחלקו של ידיד ויתכפרו בו ידידים; יבא ידיד - זה שלמה המלך, דכתיב (שמואל ב'

כאשר אדם מניח תפילין למטה בארץ, מבקש הוא לפרוק מעליו את עול שעבוד הגוף, וכן כל שאר הכוחות החיצוניים השולטים בו לרע לו - אומות העולם והסטרא אחרא

יב כה) 'וישלח ביד נתן הנביא ויקרא שמו ידידיה בעבור ה'. בן ידיד - זה אברהם, דכתיב (ירמיה טו) 'מה לידידי בבית'. ויבנה ידיד - זה בית המקדש, דכתיב (תהלים פד ג) 'מה ידירות משכנותיך'. 'לידיד' - זה הקדוש ברוך הוא, דכתיב (ישעיה ה א) 'אשירה נא לידידי'. בחלקו של ידיד - זה בנימין, שנאמר (דברים לג ב) 'לבנימין אמר ידיד ה' ישכן לבטח עליו'. ויתכפרו בו ידידים - אלו ישראל, דכתיב (ירמיה יב ז) 'נתתי את ידידות נפשי בכף אויביה'.

ויש להבין את ענין כל כינויי הידידות הללו. ונראה כי 'ידיד' נוטריקון 'יד' ועוד 'יד', אלו שתי ידים של מעלה. כי כאשר אין הקדוש ברוך הוא משיב ימינו אחור, ממילא ישנה ידידות ונבנה בית המקדש. כי הכנעת יד שמאל היא ימין, ובה נכללים השמאל והימין יחד, ומתקיים 'ימין ה' נאדרי בכח ימין ה' תרעץ אויב', וגבורת השמאל מכוונת כנגד אויבי ישראל.

מקדש ה' כונן ידיך

כאשר פועלת היד לטובה, אז הקדוש ברוך הוא נקרא ידיד, וידו נאדרי בכח ותרעץ אויב, כי שמירתו עלינו היא בשתי ידים כביכול.

כן נאמר בספר תהלות דוד בן ישי (תהלים פד א-ב): "לְמִנְצָה עַל הַגִּתִּית לִבְנֵי קֶרַח מִזְמוֹר: מֶה יְדִידוֹת מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ ה' צָב-אוֹת". כי משכנות בית ה' הם מקום משכן הידידות.

וכן אמרו חז"ל בגמרא (כתובות ה): "דרש בר קפרא, גדולים מעשה צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ, דאילו במעשה שמים וארץ - כתיב (ישעיה מח ז) 'אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים', ואילו במעשה ידיהם

עול מלכות שמים ועול מצוות בהנחת התפילין, ובה יסיר את כבליהם מעליו וירומם עצמו לשמי מרום לחבר עצמו אל הקדושה העליונה.

ואתה מחיה את כולם

מעין הדברים האלה כתב כבר בספה"ק ליקוטי מוהר"ן (ח"א תורה ל"ג), כי באמת בכל הדברים הגשמיים ולשונות הגויים יוכל האדם למצוא אלוקות, כי ה' יתברך מחיה את כולם, ובלא ניצוץ האלוקות המחיה אותם היו כלא היו. אלא שבעבודת הקודש וברוחניות האלוקות גלויה ונראית לעין, ואילו בעניינים גשמיים ועכורים, נקודת האלוקות נסתרת וחבויה באלף מלבושים, של הקדוש ברוך הוא צמצם את אלוקותו כדי שתשתלשל לארץ, וככל שיוודת יותר כך היא מלובשת יותר במלבושים ונסתרת מן העין. וזהו שגילו לנו חז"ל ופתחו לנו פתח באמרם כי 'טטפת' הוא טט בכתיב ופת באפריקי, כי בכל לשון מלשונות העמים יש חלק אלוקי המחיה אותה.

נחמה בכפליים

אכן, על גבי יסוד זה, נמשיך ונבנה בנין נפלא. החילוננו את דברינו בדברי הרה"ק מדז'יקוב זיע"א ובנו האמרי נועם, ועתה נביא מדברי הספה"ק אמרי נועם בענין זה.

איתא בפיטו (שחרית ליום א' של ראש השנה), "נְדִיבֵי עַמִּים יִנְחָמוּ כְּכַפְלֵי". וביאר האמרי נועם (פרשת ואתחנן), כי עיקר התגברות ישראל על אומות העולם היא בכח מצות תפילין, כדרשת חז"ל המובאת לעיל כי 'וראו כל עמי הארץ וגו' ויראו ממך' הוא מכח התפילין של ראש. וגם בתפילין של יד יש כח זה, כמו שאמר משה רבינו בברכתו לבני גד "וְטָרַף יָדְךָ אֶף קֶדְקֵד", ואמרו חז"ל (ראה רא"ש הלכות קטנות מלכות תפילין סימן ט"ו; רבינו בחיי במדבר לב לב) שזהו רמז לתפילין של יד ותפילין של ראש.

והנה ארבע פרשיות שבתפילין נרמזו בתיבת 'טוטפות', 'טט' בכתיב שתיים ו'פת' באפריקי שתיים. וזהו שהזכיר הפייט נחמה בכפליים, כי עיקר נחמת ישראל אינה לא בחיל ולא בכח, אלא על ידי התפילין שנדרשו בכפליים.

עוד מוסיף האמרי נועם למצוא רמז במה שמזכירין בתפילת המוספין 'מִפְנֵי הַיָּד שֶׁנִּשְׁתַּלְּחָה בְּמִקְדָּשְׁךָ', כי תיבות 'היד' ו'מקדשך' יחד עולות תפ"ג (483), ראשי תיבות 'תרין פלגי גופא', אלו מידות נצח והוד (ראה בזהר הקדוש ח"ג דף רלו. ברע"א מהימא) שאליהן רומזים שני חלקי התפילין.

היד שנשתלחה במקדשך

מעתה יש לנו להרחיב בדבר מה שביארו רבותינו המקובלים על הקשר שבין היד לחורבן, היא היד שנשתלחה במקדשך, ומזה נבוא להבין דבר נפלא בקשר של תפילין, ואת ענין סדר פרשיות התפילין - שתי הפרשיות שנאמרו בפרשת בא כשיצאו ישראל ממצרים, ושתי הפרשיות שנאמרו במשנה תורה קודם כניסתם לארץ.

אם יש את נפשנו לדעת מהו עומק הדבר הנקרא 'יד', נשים מבטינו אל דברי **הזהר הקדוש** בפרשת תרומה (ח"ב דף קעב.), שם אמרו כי בשעה חלונות יש ברקיע, והחלון הראשון נקרא 'זהר' כנגד מידת החסד, ומשם יוצא כוכב אחד הנקרא 'יד', ובני יהודה שולטים על יד זו ומנצחים את אויביהם. אבל כאשר היטו את דרכם ולא הלכו בדרך ה', נתנו כח עצמי ביד זו ועבדו לה כעבודה זרה, על כן הפסידו את כוחם ליד אומות העולם, ותחת שיתקיים בהם (בראשית מט ח) "וְיָבֹרֵךְ אֶתְּכֶם אֱלֹהֵיכֶם", נעשה הדבר להיפך רח"ל.

ובספר **פרי עץ חיים** (שער מקרא קודש פרק א) **למוריני הרב רבי חיים ויטאל זיע"א**, הביא את דברי **רבינו האריז"ל** שביאר על פי האמור את תפילתנו במוספין 'מפני היד שנשתלחה במקדשך', שזהו סוד חלון זה שיש בו צורת יד הכפופה תחת כנפי השכינה, אך בחורבן בתי המקדשות ידו פרש צר לשלוט בבית המקדש.

של צדיקים כתיב (שמות טו ז) 'מכון לשבתך פעלת ה' מקדש ה' כוננו ידיך'. הרי מבואר, כי בקריעת ים סוף זכו ישראל לתואר 'ידידים', ואז כוננו ידי ה' את בית המקדש, ונתגלה החיבור בין יד ימין ויד שמאל.

פארו עלי ופארי עליו

אך עתה נגלה יסוד נפלא שנגלה לישראל בקריעת ים סוף כפי שביארו **המשך חכמה** בענין השירה (שמות טו ב).

בדבריו עוסק המשך חכמה בענין שבו פתחנו, אימתי זכו ישראל לקיום מצות תפילין. ומוכיח בבירור כי כבר במדבר הניחו ישראל תפילין עם כל ארבעת הפרשיות.

כי הנה נודע שכפי שישראל מניחים תפילין, כך גם הקדוש ברוך הוא מניח תפילין, וכשם שבתפילין של ישראל נאמר שבחו של מקום, כך גם בתפילין דמארי עלמא נאמר שבחו של ישראל. ואלו הם ארבעת הפסוקים הנזכרים כאן: (א) "וה' האמירך וכו' ולתתך עליון", (ב) "ומי גוי גדול", (ג) "אשריך ישראל", (ד) "ישראל אשר בך אתפאר". שבכל אלו הקדוש ברוך הוא משתבח בבניו.

וכאן כותב המשך חכמה חידוש נפלא, כי הנה אימתי זכו ישראל לתפילין - כאשר יצאו ממצרים והאמינו בקדוש ברוך הוא בבטחון נפלא, כמו שנאמר (ירמיה ב ב) "כֹּה אָמַר ה' יִזְכְּרֵי לִךְ חֶסֶד נְעוּרֶיךָ אֲהַבַת כְּלוּלֶיךָ לְכַתֵּךְ אֲחֵיךָ בְּמִדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה". ואז זכו ישראל למה שנאמר **בשיר השירים** (ו n) "שִׁימֵנִי כחותם על לִבִּי כחותם על זְרוּעֶךָ", הוא חותם התפילין הנתון על הזרוע כנגד הלב.

דרגות האמונה

אכן לפי זה צריך ביאור, שהרי שתיים מפרשיות התפילין נאמרו רק במשנה תורה, ולמה המתין הכתוב עד שם, אחר שכבר קיימו ישראל את המצוה בצאתם ממצרים, והיו בתפיליהם גם פרשיות אלו.

ומבאר המשך חכמה, כי כאשר יצאו ישראל ממצרים ועדיין לא זכו למעמד הר סיני, היתה אמונתם על פי האותות והמופתים והנפלאות הגדולות שראו ביציאת מצרים, ולא היתה אמונתם שלימה. על כן, אף שזכו למצות תפילין, אולם הקשר של תפילין עדיין לא נתגלה להם, ובשתי פרשיות ראשונות לא נזכרה קשירת התפילין כלל, אלא רק 'והיה לאות'. ורק לאחר קריעת ים סוף ומתן תורה נאמרו להם שתי הפרשיות האחרונות שבהן נאמר 'וקשרתם'.

ואכן, אימתי נגלה קשר התפילין, כאשר ביקש משה רבינו רחמים על ישראל, ונתרצה לו הקדוש ברוך הוא והבטיחו (שמות לג כב) "וְנִקְרְאִית אֶת אֶחָדֶךָ - זהו קשר של תפילין (ראה ברכות ז. הובא ברש"י שם). ואז ראה משה רבינו למה יזכו כל ישראל. אמנם כל זה היה אחר שכבר בחרו ישראל בטוב וזכו בקריעת ים סוף לשלימות האמונה וקיבלו את התורה, אז היתה ההתגלות גם מצד ישראל וניתן להם הקשר. אולם קודם לכן היה הקשר גלוי רק לה' יתברך לבדו ולא ניתן לישראל, כדי שלא לפגוע בבחירתם, האימינו בה' באמונה שלימה.

אם כן, אף שכבר הניחו ישראל תפילין שיש בהן ארבע פרשיות, ובשתיים מהן נאמר 'וקשרתם', מכל מקום לא קיימו את ענין הקשר, כי מצוה זו עדיין לא ניתנה להם. ואף כשקשרו את התפילין על הזרוע ועל הראש, לא קיבלו עדיין את משמעות הקשר, קשר אמיץ ואיתן בין קודשא בריך הוא לישראל, פארו עלי ופארי עלי.

אלו הם דברי המשך חכמה המתוקים מדבש ונופת צופים.

שילוב ימין ושמאל

ועתה נוכל להבין על פי זה דבר עצום.

הנה כיצד נעשית הקשירה, בשילוב ימין ושמאל, כי יד ימין קושרת את התפילין על יד שמאל, וכפי היסוד האמור כאן.

כאמור, את מצות תפילין קיבלו ישראל מיד כשיצאו ממצרים, עם כל ארבע הפרשיות הנתונות

יד החזקה

והנה שם בפרשה שניה נאמר 'לאות על ידכה' - יד כהה. ויש להבין מפני מה נאמר דין זה דווקא בפרשה זו. ונראה לבאר על פי מה שכתב **רבינו האור החיים הקדוש** שם (שמות יג טו), כי יש שתי ידיים למעלה כביכול, יד הגדולה ויד החזקה. יד הגדולה פועלת במידת החסד, אולם יד החזקה פועלת בגבורה, והיא שהכתה את המצרים עשר מכות, עד שהוכרחו לשלח את ישראל מארצם. על כן צוה הבורא יתברך להניח תפילין ביד שמאל, כנגד אותה יד החזקה, אשר היא המנצחת את אויבי ישראל.

והגם שמצינו מכמה מקומות כי נעשו הניסים ביד הגדולה, כמו שנאמר (שמות יד לא) "יִצְאָה יְשׁוּעָא אֶת הַיָּד הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בְּמִצְרַיִם", זוהי הסכמת מידת הרחמים לפעולת מידת הדין, כי אצל ה' יתברך השמאל כלולה בימין.

ולפי זה מובן היטב מפני מה נאמר דין 'יד כהה' דווקא בפרשת בא, העוסקת בניסי יציאת מצרים, ובתוך פרשיות 'קדש' ו'והיה' כי יביאך שבהן זוכרים ישראל את מעשי ה' וגבורותיו.

סדר העבודה

וכאמור, רק במשנה תורה, בפרשיות קבלת עול מלכות שמים ועול מצוות - נזכרת מצות הקשירה בפירוש. בתחילה בכח כל יחיד ויחיד מִיִּשְׂרָאֵל, כמו שנאמר בפרשת שמע 'וקשרתם לאות על ידך', ולבסוף בכח כלל ישראל כולם - 'וקשרתם אותם לאות על ידכם'.

את מצות תפילין קיבלו ישראל מיד כשיצאו ממצרים, עם כל ארבע הפרשיות הנתונות בה. אך מכל מקום, חלק הקשר שבתפילין עדיין לא היה בידם, ורק בשירת הים גילו את סוד שילוב ההנהגות בשתי הידיים

כאן כבר עמדו ישראל אחר קריעת ים סוף ומתן תורה, וקיבלו עליהם את יחוד ה', לכן נתגלה להם הקשר האיתן והנצחי בינם ובין הקדוש ברוך הוא.

ברם כפי שכתב המשך חכמה, ודאי כבר מתחילה קיימו את מצות התפילין בשלימות, וקשרו אותם על ידיהם ובין עיניהם. אלא שבתחילה היתה עיקר העבודה לחיזוק יד שמאל, ולכן נאמר 'ידכה' בפרשת בא, ובלשון 'והיה' - לשון יחיד, המדבר על תפילין של יד דווקא כפי שדקדקנו בראשית הדברים, כי זו היתה עיקר העבודה. ולאחר מכן גם ניתנה התפילין לטוטפות, ונתחדשו ארבע פרשיות. אולם הקשירה ניתנה לבסוף, כי בה יש כח מיוחד ונפלא.

וראית את אחורי

זהו שהבטיחו הקדוש ברוך הוא למשה רבינו 'וראית את אחורי', והראה לו את קשר התפילין. כי גם כאשר 'פני לא יראו', במצבים בהם יש הסתר פנים בעולם - עדיין לא פסק הקשר.

באמת ביקש משה רבינו לעמוד על סוד ההנהגה בשלימות, ולהבין את ענין צדיק ורע לו - רשע וטוב לו (ראה ברכות ז). אך גם משה רבינו שראה יותר מכל אדם, לא יכל להבין חשבונות שמים עד תכליתם, ורק קורא הדורות מראש הוא היועד מידת כל אדם ומה הגמול הראוי לו. אך גם בשעת הקושי והחושך, בזמן בו נסתתרו דרכי ההשגחה העליונה ואינה נראית באספקלריה המאירה - נוכל לראות את קשר התפילין שמאחור.

התחדשות הקשר

גדול כח קשר התפילין, אשר על ידו נוצחין ישראל במלחמה, וטורפים זרוע עם קדקד. ולדבר זה זכו

בה. אך מכל מקום, חלק הקשר שבתפילין עדיין לא היה בידם, ורק בשירת הים גילו את סוד שילוב ההנהגות בשתי הידיים, 'ימין' ה' נאדרי בכח ימין' ה' תרעץ אויב'.

אמנם, גם עתה כשהבינו ישראל את סוד ההנהגה בשתי הידיים, כששמאל כלולה בימין, עדיין לא נודע להם כיצד יוכלו לעשות כדי לזכות להנהגה זו. ולדבר זה זכו רק בערבות מואב, והבינו את סוד הקשר, הגובר על ה'שקר' - אותיות 'קשר', ולקשר עצמם לריבונו של עולם, לעשות רצון אבינו שבשמים.

הירא מעבירות שבידו

על פי זה נוכל להבין את דברי הגמרא (סוטה מד:): "שח בין תפילה לתפילה - עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה". כלומר, כי אסור להפסיק בדיבור בין הנחת תפילין של יד לתפילין של ראש, והעושה כן ילך וישוב לביתו מעורכי המלחמה.

ויש לתמוה, וכי מכל שם"ה מצוות לא תעשה, עם כל פרטיו ודקדוקיה, לא מצאו חז"ל דוגמא ראויה לירא מעבירות שבידו מלבד מי ששח באמצע הנחת התפילין.

כח התפילין במלחמות ישראל

אך באמת יסוד גדול יש כאן. כי אכן זהירות במצות תפילין היא סוד הצלחת ישראל במלחמתם, כברכת משה רבינו (דברים לג כ): "וְיִטְרֹף זֶרַע אֶף קֶדְקֵד", שזהו רמז לתפילין של יד ותפילין של ראש. ומשום כך המפסיק ביניהן - פוגע במאמצי המלחמה.

ובאמת כבר נתבאר כי זה סוד מה שגרמזו דיני התפילין בלשונות האומות, טט בכתי ופת באפריקי. כי בזה למדנו על כח הקדושה הגנוז אצל אומות העולם, ואשר כל ענין מלחמת ישראל בצר הצורך אותם הוא כדי לברר ניצוצות הקדושה ולהעלותם למקור מחצבתם. ומשום כך גדול כח התפילין במלחמה, ויש להיזהר בהן ביותר.

הן אמנם, על דרך כלל רגילים להזכיר בזה את כח התפילין של ראש, כמו שדרשו חז"ל (ברכות ו): "ומניין שהתפילין עוז הם לישראל - דכתיב (דברים כח י): 'וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך', ותניא, רבי אליעזר הגדול אומר, אלו תפילין שבראש". אולם כאן אנו רואים כי גם התפילין של יד מסוגלים לנצחון במלחמות ישראל, וטרף זרוע אף קדקד.

ולכשתמצי לומר, התפילין של ראש הם בבחינת כח המגן, אשר מפניו מתייראים הגויים וחוששים להילחם בישראל. ותפילין של יד דרגתם נמוכה יותר, כשאבים העמים למלחמה, אך סוף דבר מנצחים ישראל אותם בכח הדין.

והטעם שנעשית המלחמה ביד, משום שהיד צריכה שמירה, כי יד שמאל עלולה לשוב אחור חלילה, ואז ניתן כח ליד המשתלחת במקדש. אולם כאשר ישראל עושים רצונו של מקום באה גבורת הדין ומכה את אומות העולם. כי רק כאשר יש ימין חסד לישראל, פועלת השמאל גבורה בגויים.

סיפור יציאת מצרים

מעתה יתבאר היטב, כי זה סוד החילוקים שבין פרשיות התפילין.

בפרשת בא נאמרו פרשיות התפילין העוסקות ביציאת מצרים, ונאמרו ליוצאי מצרים תיכף אחר שיצאו משם. ושם נאמר על תפילין של יד 'והיה לאות' - 'והיה' אותיות שם הוי"ה הקדוש. ואילו התפילין של ראש נקראו בפרשה ראשונה 'זכרון', ורק בפרשה שניה נזכר שם 'טוטפות'. ודווקא שם הביא רש"י את פירושו של **מנחם** כי טוטפות הוא מלשון דיבור. שכן כאשר עוסקים בניסי יציאת מצרים יש לדבר בהם הרבה, ואילו ענין הקשירה אינו עיקר בזה כל כך. ואף שבדו"א קיימו מצות תפילין כדינה וקשרו את התפילין על הזרוע ועל הראש, מכל מקום מהותה הפנימית והרוחנית של הקשירה עדיין לא נתגלתה.

בערבות מואב, כאשר הציעו בני גד ובני ראובן את עצמם לעבור חלוצים לפני העם, וכפי שפירש **רבינו בחיי** (במדבר לג ב) שאמרו בני גד כי יש בידם את כח המלחמה משום ברכת 'וטרף זרוע אף קדקד', זרוע בכח תפילין של יד, וקדקד בזכות תפילין של ראש.

בזה יתיישב מה שהקשינו למעלה על לשון **רש"י**, שכתב בפרשת ואתחנן כי 'וקשרתם לאות על ידך' אלו תפילין שבזרוע, ואילו 'והיו לטוטפות בין עיניך' הן תפילין שבראש, והמתין עד פרשה שלישית להזכיר דבר זה אשר לכאורה פשוט הוא. כי רצה רש"י להדגיש שכאן בערבות מואב נתחדש כח המלחמה שבתפילין, והתפילין מכוונות כנגד זרוע וקדקד, קשר של קיימא שאין לו הפסק וגובר על אויבי ישראל.

בדרך זו ביאר בספה"ק **נועם אלימלך** (פרשת קרח) את ענין מה שהראהו הקדוש ברוך הוא למשה קשר של תפילין, כלומר שיעשה קשר בין הדבקים, ויקשר בין קודשא בריך הוא לכנסת ישראל, ויהא הכל אחד.

תפילין של יד כנגד הלב, לשעבד את מידותינו אל ה' יתברך, ותפילין של ראש לשעבד את המחשבות שבחמם. שכל ורשע מחוברים. וכפי שאומרים ב"הי רצון' קודם הנחת התפילין: "וְצִנְנוּ לְהִנִּיחַ עַל הַיָּד לְזַכְרוֹן זֵרוֹעַ הַנְּטוּיָה. וְשֶׁהֵיא כְּנֶגֶד הַלֵּב. לְשַׁעֲבֵד בְּזֶה תַּאֲזוּת וּמַחֲשָׁבוֹת לְבָנוּ לְעַבְדוֹתָיו יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ. וְעַל הָרֹאשׁ כְּנֶגֶד הַמֶּחֶם. שֶׁהֵנֶשְׁמָה שְׁבָמָהּ עִם שְׂאֵר חוּשֵׁי נִכְחוֹתֶיהָ כֻּלָּם יִהְיוּ מְשֻׁעָבָדִים לְעַבְדוֹתָיו יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ".

פאר תחת אפר

עומדים אנו היום בט"ו באב, ימים מועטים אחר תשעה באב, יום בו גבר אויב ונפל בית המקדש ביד צר.

והנה נחלקו הפוסקים לענין הנחת תפילין בתשעה באב. מנהגו אנו להניח תפילין במנחה, אולם **הרמב"ם** פסק בהלכות תעניות (פרק ה הלכה יא) בזה הלשון: "ומקצת החכמים נוהגין שלא להניח בו תפילין בראש".

ודבר זה פלא הוא, כי ממה נפשך, אם יום אבל הוא - לא יניחו כלל, כפי שפסק **הרמב"ם** בהלכות אבל (פרק ד הלכה ט) שביום הראשון אין מניחים תפילין, ולא חילק בין של יד לשל ראש, אף שמקור הדין הוא מן הפסוק (יחזקאל כד ז): "פֶּאֶרְךָ חֹבֶשׁ עָלֶיךָ" המדבר בתפילין של ראש. ואם אינו כאבילות על מיתה, למה יניחו רק את של יד ולא את של ראש. ואכן כדברים האלה הקשה **בפרי מגדים** (אשל אברהם סימן תקנ"ה ס"ק א) ונשאר בצריך עיון.

אמנם לפי מה שנתבאר נוכל למצוא פשר לדברים אלו. כי הנה במשנה תורה נתחדש כח התפילין של יד לנצח את אויבי ישראל, ולגבור על היד אשר נשתלחה במקדש. משום כך כאשר אנו אבילים על חורבן בית המקדש, ביום בו נפלה עטרת ראשנו וניטל מאיתנו כח התפילין שבראש אשר על ידם יראים עמי הארץ מפנינו, ובושנו וגם נכלמנו, לכן אין מניחים תפילין של ראש. אולם את התפילין של יד לא נעזוב, כי אדרבה, בכוחם נוכל למצוא תיקון וחיזוק להחיש את הגאולה, ולהכניע את היד אשר נשתלחה במקדש.

ימים טובים לישראל

והנה ביום זה, יום חמישה עשר באב, עומדים אנו אחר "ד" ימים בחודש אב, וגם זה רמז גדול לכל האמור, כי מכאן ואילך חושבנא טב.

הן נודע (ראה פרי צדיק במדבר לראש חודש מנחם אב, ה) כי צירוף שם הוי"ה של חודש אב הוא 'הוי"ה', ויוצא מן הפסוק (דברים כז ט) "הִסְתָּת וְשָׁמַע יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם", אשר חלק ראשון שבו - שם 'הוי"ה' - מופיע שלא כסדרו, 'ה', 'ו', חלק שני שבו, שהוא הראשון באמת, אותיות 'ה' - מופיע כסדרו. וזה רמז כי למן יום ט"ו באב מתחילה הנהגה חדשה, הנהגה של חסד ורחמים כסדר ההשפעה הראוי והרצוי. על כן לא היו ימים טובים לישראל כחמישה עשר באב וכיום הכפורים (ראה תענית כה). כי כבר תמו י"ד ימי האבילות ותרב השמחה חמש משאת. ויהי רצון שנזכה להתבשר בגאולה השלימה במהרה בימינו אמן.